

## פרק ב'

## משנה א':

## סדר תעניות כיצד,

מוציאין את התבה לרחובה של עיר ונותנין אפר  
מקלה על גבי התבה ובראש הנשיא ובראש אב  
בית דין, וכל אחד ואחד נותן בראשו.

הזקן שבהן אומר לפניהן דברי כבושין, אחינו,  
לא נאמר באנשי ניוה, וירא האלהים את שקם  
ואת תעניתם, אלא, (יונה ג) וירא האלהים את  
מעשיהם, כי שבו מדרכם הרעה. ובקבלה הוא  
אומר, (יואל ב) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם:

ביאור מושגים:

סדר תעניות כיצד = המשנה תלמד אונתו מה עושים ואיך  
מתפללים ביום של התענית.

מוציאין את התבה לרחובה של עיר = את ארון הקודש עם ספר  
התורה לרחוב הראשי של העיר.

אפר מקלה = נותנים אפר של שריפה. את האפר שמים ב-4  
מקומות:

על גבי התבה ובראש הנשיא = על תיבת התפילה ועל הראש  
של הנשיא.

ובראש אב בית הדין = על הראש של השופט הראשי.  
וכל אחד ואחד נותן בראשו = כל אחד מהעם שם על הראש של  
עצמו.

הזקן שבהם = האדם הזקן ביותר מבין חכמי העם.  
אומר לפניהן = אומר לפני העם.

דבר כבושין = דברים מצערים שיגרמו להם לחזור בתשובה.

אחינו = כך הוא פונה אל כל הציבור (כל ישראל אחים).

לא נאמר באנשי ניוה = בסיפור על אנשי ניוה, כאשר ה' החליט  
לסלוח להם לא מסופר:

וירא האלוקים את שקם ואת תעניתם = את זה שהם שמו על  
עצמם שקים וצמו.

אלא וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה = כן  
מסופר על זה שה' הסתכל על המעשים שלהם האם הם חזרו  
בתשובה מהדברים הרעים שעשו.

ובקבלה = בספר הנביאים והכתובים שבתנ"ך.

קרעו לבבכם ואל בגדיכם = מה שה' רוצה שיחזרו בתשובה בלב  
ולא סתם לקרוע את הבגדים ולעשות כאילו מצטערים.

## משנה ב':

עָמְדוּ בַתְּפִלָּה,

מִזְרִידִין לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ זָקֵן וְרָגִיל, וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים,

וּבֵיתוֹ רִיקָם, כְּדִי שְׂיֵהָא לְבוֹ שְׁלָם בַּתְּפִלָּה,

וְאוֹמֵר לְפָנֵיהֶם עֲשׂוּרִים וְאַרְבַּע בְּרָכוֹת, שְׁמוֹנָה

עֲשָׂרָה שְׁבָכָל יוֹם, וּמוֹסִיף עֲלֵיהֶן עוֹד יֵשׁ:

ביאור מושגים:

שואלין את הגשמים = מבקשים גשם.

סמוך לגשמים = בתקופה בשנה שבה יורדים גשמים.

יום טוב האחרון של חג = היום האחרון של חג הסוכות. כלומר

שמיני עצרת, שמחת תורה.

העובר לפני התיבה = החזן.

הראשון = החזן של תפילת שחרית (התפילה הראשונה בבוקר).

האחרון = החזן של תפילת מוסף (התפילה שאחרי שחרית).

מזכיר = מזכיר את הגשם בתפילתו.

אינו מזכיר = לא מזכיר את הגשם בתפילתו.

עד אימתי = עד מתי. כלומר עד איזה תאריך בשנה.

שואלין את הגשמים = מבקשים שירדו גשמים בתפילה.

עד שיעבור הפסח = מבקשים כל החורף עד סוף חג פסח.

עד שיצא ניסן = מבקשים כל החורף ורק אחרי חודש ניסן

מפסיקים (ממשיכים אחרי חג הפסח בערך שבוע).

שנאמר: כמו שכתוב בתנ"ך, בספר יואל.

מורה: הגשם הראשון.

מלקוש: הגשם האחרון.

בראשון: בחודש הראשון הוא חודש ניסן.

## משנה ג':

וְאֵלֹהֵי הֵן :

זְכוֹנוֹת, וְשׁוֹפְרוֹת, אֶל יְיָ בַּצֵּרֶתָהּ לִי קָרָאתִי  
וַיַּעֲנֵנִי, אֲשָׁא עֵינַי אֶל הַהָרִים וּגּוֹ', מִמַּעַמְקִים  
קָרָאתִיהָ ה', תִּפְלָה לְעַנִּי כִי יַעֲטֹף.  
רַבִּי יְהוֹדָה אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיף לֹאמֵר זְכוֹנוֹת  
וְשׁוֹפְרוֹת, אֲלֵא אוֹמֵר תַּחֲתִיָּהֶן, רָעַב כִּי יְהָיָה  
בְּאֶרֶץ, דָּבָר כִּי יְהָיָה וּגּוֹ', אֲשֶׁר הָיָה דָּבָר ה' אֶל  
יִרְמְיָהוּ עַל דְּבָרֵי הַבָּצָרוֹת. וְאוֹמֵר חוֹתְמִיָּהֶן:

ביאור מושגים:

בשלושה במרחשון שואלים את הגשמים = דעת ת"ק היא שב-ג'  
בחשון מתחילים לבקש גשמים.  
בשבעה בו = ב-ז' בחשון (כמו שאנו נוהגים להלכה).  
חמישה עשר יום אחר החג = חמישה עשר יום אחרי סוף חג  
הסוכות (כ"ב בתשרי).  
כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת = חמישה עשר יום הוא  
חשבון הזמן שייקח לעולי הרגלים הרחוקים ביותר לחזור  
לבתייהם לאחר סיום חג הסוכות.  
נהר פרת = ראה מפה, נהר ענק צפונית מזרחית לארץ ישראל  
באזור סוריה עירק. נראה שגרו שם יהודים שהיו צריחים  
לחזור הבייתה לאחר הרגל.

**משנה ד:**

עַל הַרְאֵשׁוֹנָה הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם  
בְּהַר הַמּוֹרְיָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל  
צַעֲקוֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל.  
עַל הַשְּׁנִיָּה הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבּוֹתֵינוּ עַל  
יָם סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקוֹתְכֶם  
הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' זוֹכֵר הַנֶּשֶׁכָּחוֹת.  
עַל הַשְּׁלִישִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת יְהוֹשֻׁעַ  
בְּגִלְגָּל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע קוֹל צַעֲקוֹתְכֶם  
הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּרוּעָה.  
עַל הַרְבִּיעִית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת שְׁמוּאֵל  
בַּמִּצֵּפָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקוֹתְכֶם  
הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ צָעֲקָה.  
הַמִּשְׁךְ מִשְׁנֵה ד'

עַל הַתְּמִישִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת אֱלִיָּהוּ  
בְּהַר הַפְּרָמָל, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל  
צַעֲקוֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה.  
עַל הַשְּׁשִׁית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת יוֹנָה מִמְּעֵי  
הַדָּגָה, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקוֹתְכֶם  
הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַעֲוֹנָה בָּעֵת צָרָה.  
עַל הַשְּׁבִיעִית הוּא אוֹמֵר, מִי שֶׁעָנָה אֶת דָּוִד וְאֶת  
שְׁלֹמֹה בְּנוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע  
בְּקוֹל צַעֲקוֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה, בְּרוּךְ אַתָּה ה' הַמְּרַחֵם  
עַל הָאָרֶץ:

## משנה ה':

מַעֲשֵׂה בִימֵי רַבִּי חֲלַפְתָּא וְרַבִּי חֲנַנְיָה בֶן תְּרַדְיוֹן,  
שֶׁעָבַר אֶחָד לִפְנֵי הַתְּבָה וְגָמַר אֶת הַבְּרָכָה כְּלָהּ,  
וְלֹא עָנָו אַחֲרָיו אָמֵן. תִּקְעוּ הַכֹּהֲנִים תִּקְעוּ. מִי  
שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יַעֲנֶה  
אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקוֹתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה. הָרִיעוּ  
בְּנֵי אֶהֱרֹן הָרִיעוּ. מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבּוֹתֵינוּ עַל יָם  
סוּף, הוּא יַעֲנֶה אֶתְכֶם וְיִשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקוֹתְכֶם  
הַיּוֹם הַזֶּה. וְכִשְׁבָּא דָּבָר אֶצֶל חֲכָמִים, אָמְרוּ, לֹא  
הֵינּוּ נוֹהֲגִין כֵּן אֶלָּא בְּשַׁעַר הַמַּזְרָח וּבְהַר הַבֵּית:

ביאור מושגים:

מעשה = סיפור שקרה.

בימי ר' חלפתא ורבי חנניה בן תרדיון = ר' חלפתא היה רב בעיר  
ציפורי ור' חנניה בן תרדיון בעיר סכני. והם נהגו מנהג  
מסויים בערים שלהם ועל מנהג זה המשנה שלנו תספר.  
עבר אחד לפני התבה וגמר את הברכה כולה = החזן סיים את כל  
הברכה ואמר ברוך אתה ה' גואל ישראל.  
ולא ענו אחריהם אמן = לא ענו אמן אלא אמרו "ברוך שם כבוד  
מלכותו לעולם ועד", כפי שהיו נוהגים בבית המקדש.  
תקעו כהנים תקעו = לאחר שאמרו בשכמל"ו אמר שמש בית  
הכנסת "תקעו כהנים תקעו" והכהנים היו תוקעים תקיעה,  
תרועה, תקיעה.  
מי שענה וכו' = ואז החזן היה חוזר שוב על המשפט שהתחיל  
במילים "מי שענה את אברהם" וכו'.  
הריעו בני אהרון הריעו = לאחר שסיימו את הברכה השניה אמר  
שמש בית הכנסת "הריעו בני אהרון הריעו" והכהנים היו  
תוקעים תרועה, תקיעה, תרועה.  
מי שענה את אבותינו וכו' = ואז החזן היה חוזר שוב על המשפט  
שהתחיל במילים "מי שענה את אבותינו" וכו'.  
וכשבא הדבר אצל חכמים = כאשר חכמים שמעו על המנהג הזה.  
אמרו לא היינו נוהגים כן אלא בשער המזרח ובהר הבית =  
המנהג הזה היה נהוג רק בשער המזרחי של הר הבית.

**משנה ו':**

שְׁלֹשׁ תַעֲנִיּוֹת הָרָאוּשׁוֹנוֹת, אֲנָשִׁי מְשָׁמֵר מִתְעַנֵּין וְלֹא מְשָׁלִימִין, וְאֲנָשִׁי בֵּית אָב לֹא הָיוּ מִתְעַנֵּין כָּלֵל.  
שְׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, אֲנָשִׁי מְשָׁמֵר מִתְעַנֵּין וּמְשָׁלִימִין, וְאֲנָשִׁי בֵּית אָב מִתְעַנֵּין וְלֹא מְשָׁלִימִין.  
שִׁבְעַת אַחֲרוֹנוֹת, אֱלוֹ וְאֱלוֹ מִתְעַנֵּין וּמְשָׁלִימִין,  
דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹשֻעַ.  
וְחֻכָּמִים אוֹמְרִים:  
שְׁלֹשׁ תַעֲנִיּוֹת הָרָאוּשׁוֹנוֹת, אֱלוֹ וְאֱלוֹ לֹא הָיוּ מִתְעַנֵּין כָּלֵל.  
שְׁלֹשׁ שְׁנִיּוֹת, אֲנָשִׁי מְשָׁמֵר מִתְעַנֵּין וְלֹא מְשָׁלִימִין, וְאֲנָשִׁי בֵּית אָב לֹא הָיוּ מִתְעַנֵּין כָּלֵל.  
שִׁבְעַת אַחֲרוֹנוֹת, אֲנָשִׁי מְשָׁמֵר מִתְעַנֵּין וּמְשָׁלִימִין, וְאֲנָשִׁי בֵּית אָב מִתְעַנֵּין וְלֹא מְשָׁלִימִין:

**ביאור מושגים:**

המשנה מלמדת אותנו איך נהגו הכהנים שעבדו בבית המקדש בזמן תעניות הציבור בשנות הבצורת. ויש בכך מחלוקת בין ר' יהושע לחכמים. המשנה מתחילה בדברי ר' יהושע ואח"כ מלמדת את דברי חכמים. שלש תעניות הראשונות = בזמן שלוש תעניות הציבור הראשונות.  
אנשי המשמר = כל הכהנים שהיו עובדים באותו השבוע. מתעניין ולא משלימים = מתחילים את הצום אבל לא צמים כל היום.  
ואנשי בית אב = אנשי המשפחה שהייתה עובדת במקדש באותו היום לא היו צמים בכלל.  
שלוש שניות = שלוש תעניות הציבור השניות, שהם חמורות יותר.  
מתעניין ומשלימין = מתענים את כל התענית עד הסוף.  
שבע אחרונות = שבע תעניות הציבור האחרונות שהיו החמורות ביותר.  
אלו ואלו = גם אנשי המשמר וגם אנשי בית האב.

## משנה ז':

אֲנָשִׁי מִשְׁמֵר מִתְּרִים לְשָׁתוֹת יַיִן בַּלַּיְלוֹת, אֲכָל  
לֹא בַיָּמִים. וְאֲנָשִׁי בֵּית אָב, לֹא בַיּוֹם וְלֹא בַלַּיְלָה.  
אֲנָשִׁי מִשְׁמֵר וְאֲנָשִׁי מַעֲמָד אֲסוּרִין מִלְּסַפֵּר  
וּמִלְּכַבֵּס, וּבַחֲמִישִׁי מִתְּרִין מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת:

## ביאור מושגים:

המשנה מלמדת אותנו הבדל נוסף שהיה בין אנשי המשמר  
לאנשי בית האב, בעניין שתיית יין שאסורה בזמן עבודת  
בית המקדש.  
אנשי משמר מותרים לשתות יין בלילות = בגלל שבליילות הייתה  
רק קצת עבודה, אנשי בית האב לא היו צריכים עזרה  
מאנשי בית האב ולכן היה מותר להם לשתות יין.  
אבל לא בימים = גם לאנשי המשמר אסור לשתות יין  
בגלל שלפעמים הייתה הרבה עבודה בבית המקדש והיו  
צריכים שגם הם יעזרו ולכן אסור היה להם לשתות.  
ואנשי בית אב, לא ביום ולא בלילה = לאנשי בית אב אסור  
לשתות יין לא ביום ולא בלילה כי גם בלילה יש עבודה  
למרות שהיא מעטה.  
אנשי מעמד = גם הישראלים היו מתחלקים לעשרים וארבע  
קבוצות שנקראו 'מעמד' נציגים של המעמד היו עומדים  
בהר הבית בזמן הקרבת קרבנות הציבור.  
אנשי משמר ואנשי מעמד אסורין מלספר ומלכבס = במשך ימי  
השבוע היה אסור לאנשי המשמר ולאנשי המעמד להסתפר  
ולעשות כביסה כדי שלא ידחו את התספורת והכביסה לימי  
השבוע אלא יזדרזו ויעשו זאת לכבוד שבת.  
בחמישי מותרין מפני כבוד שבת = ביום חמישי מותר כבר  
להסתפר ולכבס לכבוד שבת המתקרבת.

**משנה ח':**

כָּל הַכָּתוּב בַּמַּגִּילָת תַּעֲנִית דָּלָא לְמַסְפַּד, לְפָנָיו  
אָסוּר, לְאַחֲרָיו מִתָּר. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, לְפָנָיו  
וּלְאַחֲרָיו אָסוּר. דָּלָא לְהִתְעַנָּא בְּהוֹן, לְפָנָיו  
וּלְאַחֲרָיו מִתָּר. רַבִּי יוֹסִי אֹמֵר, לְפָנָיו אָסוּר,  
לְאַחֲרָיו מִתָּר:

ביאור מושגים:

לפני שתי משניות הזכרנו שלמרות ימי התענית במצבים מסוימים חלק מהכהנים לא התענו. המשנה מדברת על זמנים נוספים שבהם כל העם לא מתענה.

כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד = כל הימים שכתוב במגילת תענית שאסור לספוד ולהתאבל בהם. לפניו אסור, לאחריו מותר = אסור לספוד גם ביום שלפניהם כי חוששים שמא יספוד בטעות גם ביום עצמו, אבל מותר ביום שלאחריהם. ר' יוסי אומר לפניו ולאחריו אסור = לדעת ר' יוסי אסור לספוד גם ביום שלפניהם וגם ביום שלאחריהם.

דלא להתענא בהון = כל הימים שכתוב במגילת תענית שאסור להתענות כלומר לצום בהם. לפניו ולאחריו מותר = גם ביום שלפני מותר להתענות וגם ביום שלאחריהם מותר להתענות ורק ביום עצמו אסור להתענות. ר' יוסי אומר לפניו אסור לאחריו מותר = לדעת ר' יוסי בימים שכתוב שאסור להתענות בהם אסור גם להתענות ביום שלפני ומותר ביום שאחרי.

**משנה ט':**

אין גוזרין תענית על הציבור בתחלה בחמישי,  
שלא להפקיע השערים, אלא שלש תעניות  
הראשונות שני וחמישי ושני, ושלש שניות  
חמישי ושני וחמישי רבי יוסי אומר, כשם שאין  
הראשונות בחמישי, כך לא שניות ולא  
אחרונות:

**ביאור מושגים:**

בפרק הקודם למדנו שצמים שלוש תעניות המשנה מלמדת  
אותנו באיזה יום מתחילות התעניות האלו.

אין גוזרין על הציבור בתחילה בחמישי = את תעניות הציבור  
הראשונות לא מתחילים ביום חמישי (וצמים חמישי שני  
חמישי) אלא ביום שני.

שלא להפקיע השערים = בגלל שעושים הרבה קניות לאוכל  
שאחרי הצום, נשאר בחנויות רק קצת אוכל לשבת ואז  
בעלי החנויות מעלים את המחיר.

אלא שלוש תעניות הראשונות שני וחמישי ושני = ולכן  
מתחילים את התעניות דווקא ביום שני, וכך לא חסר אוכל  
לשבת, וצמים שני חמישי ושני.

ושלש שניות חמישי ושני וחמישי = אבל את השלוש תעניות  
השניות אפשר להתחיל מיום חמישי כי כולם יודעים כבר  
שמדובר בתענית כי כבר צמו את התעניות הראשונות  
ויודעים להביא מראש מספיק אוכל.

רבי יוסי אומר כשם שאין הראשונות בחמישי = לדעת ר' יוסי  
כמו שהתעניות הראשונות אינן ביום חמישי.

כך לא שניות ולא אחרונות = כך גם את כל התעניות לא עושים  
ביום חמישי. ויש כלל קבוע שתמיד תעניות מתחילות רק  
ביום שני.

## משנה י':

אין גוזרין תענית על הצבור בראש חודש,  
בחגגה ובפורים, ואם התחילו, אין מפסיקין,  
דברי רבן גמליאל, אמר רבי מאיר, אף על פי  
שאמר רבן גמליאל אין מפסיקין, מודה הנה  
שאין משלימין. וכן תשעה באב שחל להיות  
בפערב שבת: